Софія Лавренюк,
аспірантка 4 р. н. кафедри соціології,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
sofiia.lavreniuk@ukma.edu.ua
https://orcid.org/0000-0003-0650-945X

ПОВСЯКДЕННІСТЬ ВЕТЕРАНІВ І ВЕТЕРАНОК З ІНВАЛІДНІСТЮ ПРИ ПОВЕРНЕННІ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Повернення ветеранів і ветеранок з інвалідністю до цивільного життя є складним соціальним процесом, що поєднує фізичні, психологічні, соціальні, інституційні та державні виклики. В Україні через повномасштабне вторгнення Росії суттєво зросла кількість ветеранів і ветеранок, які отримали інвалідність. Відсутність системної державної політики щодо їхньої адаптації створює додаткові бар'єри у доступі до медичних, соціальних і економічних ресурсів. Дослідження соціальної адаптації ветеранів і ветеранок через соціально-екологічний підхід дає змогу виявити комплексну систему впливів, які визначають повсякденне життя цієї групи населення. Опис повсякденності ветеранів і ветеранок з інвалідністю після повернення до цивільного життя дозволяє виявити ключові бар'єри та можливості для покращення їхньої адаптації.

Дослідження базується на аналізі наукової літератури, законодавства України та глибинних напівструктурованих інтерв'ю з п'ятьма ветеранами і ветеранками з інвалідністю. Використано соціально-екологічну модель, яка охоплює чотири рівні: індивідуальний, рівень взаємин і громади, інституційний та державний. Соціально-екологічна модель (Bronfenbrenner, 1979) є концептуальним підходом до аналізу

людського розвитку, що акцентує на взаємодії між особистістю та її середовищем. Застосування соціально-екологічного підходу у ветеранських дослідженнях демонструє його ефективність у вивченні адаптаційних стратегій ветеранів. У міжнародних дослідженнях часто застосовують соціально-екологічну модель задля вивчення досвідів ветеранів. Vuga Beršnak, Škafar і Ferme (2024) виявили, що підтримка на рівні сім'ї, громади та державної політики значно знижує ризики ПТСР. Morris et al. (2020) аналізують вплив багаторівневої підтримки військових сімей у США, що сприяє соціальній інтеграції. Smith-Osborne (2009) досліджувала роль соціальної підтримки у зменшенні стресу під час реінтеграції, а Kranke, Gin, Saia, Heslin і Dobalian (2016) доводять, що волонтерські ініціативи покращують соціальну адаптацію ветеранів. Trego і Wilson (2021) виявили гендерні аспекти військової служби, акцентуючи на необхідності врахування специфічних потреб жінок.

Виклики, виявлені на різних рівнях аналізу емпіричної частини дослідження, демонструють комплексний характер викликів, що стоять перед ветеранами і ветеранками. На індивідуальному рівні основними бар'єрами є фізичні труднощі, такі як хронічний біль, обмежена мобільність, складнощі з використанням протезів. Ветерани й ветеранки часто зазначають, що лікування та реабілітація можуть тривати роками, а доступність спеціалізованих медичних послуг залишається обмеженою. Психологічні виклики охоплюють посттравматичний стресовий розлад, тривожні розлади та депресію. Брак належної психологічної допомоги поглиблює ці проблеми та ускладнює адаптацію.

На рівні громади виявлено, що соціальна підтримка є критично важливим фактором успішної адаптації. Проте стигматизація, нерозуміння суспільством потреб ветеранів і ветеранок та недостатній рівень соціальної інтеграції призводять до ізоляції. Багато ветеранів і ветеранок зазначають, що після повернення до цивільного життя вони зіштовхуються

з байдужістю або нерозумінням з боку суспільства. Формування ветеранських спільнот, груп підтримки та соціальних програм може слугувати ефективним інструментом соціальної підтримки.

На інституційному рівні спостерігається неефективність державних програм реабілітації, нестача адаптованих послуг і корупційні ризики у сфері медичних послуг. Зокрема, протезування та комплексна реабілітація не мають єдиного стандартизованого механізму. Наявність багаторічних бюрократичних процедур для отримання соціальних пільг є суттєвою перешкодою для ветеранів і ветеранок, що змушує їх самостійно шукати альтернативні шляхи реабілітації.

На державному рівні ключовими проблемами є бюрократичні складнощі в оформленні соціальних виплат, законодавчі прогалини щодо підтримки добровольців і просторова недоступність інфраструктури. Брак системного підходу до адаптації ветеранів і ветеранок з інвалідністю створює додаткові труднощі. Реформування законодавчої бази та підвищення ефективності соціальних програм є необхідними для покращення умов життя ветеранів і ветеранок після війни.

Повернення ветеранів і ветеранок з інвалідністю до цивільного життя є складним процесом, що потребує комплексного підходу та реалізації системних змін на всіх рівнях. На індивідуальному рівні необхідно забезпечити ветеранів і ветеранок доступом до якісних медичних послуг, реабілітаційних програм і психологічної підтримки, зокрема шляхом розширення державного фінансування та впровадження програм психосоціальної адаптації. На рівні взаємин і громади слід стимулювати створення ветеранських спільнот, програм наставництва та соціальної інтеграції для запобігання ізоляції та стигматизації. На інституційному рівні необхідно стандартизувати систему реабілітації, забезпечити прозорість у розподілі ресурсів, спростити бюрократичні процедури отримання соціальних виплат і гарантій. На державному рівні важливим є комплексне законодавче регулювання

реінтеграційних процесів, запровадження механізмів моніторингу ефективності державних програм, а також створення безбар'єрного середовища для ветеранів і ветеранок з інвалідністю. Враховуючи вищезазначене, застосування соціально-екологічного підходу дає можливість не лише аналізувати виклики, а й визначати конкретні рекомендації, що сприятимуть повноцінній інтеграції ветеранів і ветеранок до цивільного життя.

Список використаних джерел

Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development*. Harvard University Press. https://khoerulanwarbk.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/08/urie_bronfenbrenner_the_ecology_of_human_developbokos-z1.pdf.

Kranke, D., Gin, J., Saia, R., Heslin, K., & Dobalian, A. (2016). A qualitative investigation that applies an ecological strengths-based perspective to veterans' experience of reintegration into civilian life. *Military Behavioral Health*, 4 (1), 75–81. https://doi.org/10.1080/21635781.2015.1119771.

Morris, P. A., Barker, L., & Monar, A. (2020). Applying the social ecological framework to enhance wellness for student veterans. *Journal of American College Health*. https://doi.org/10.1080/07448481.2020.1844716.

Smith-Osborne, A. (2009). Resilience: A Concept Analysis. *Nursing Forum*, 44 (2), 52–59. https://doi.org/10.1111/j.1744-6198.2009.00126.x.

Trego, L. L., & Wilson, C. (2021). A social ecological model for military women's health. *Women's Health Issues*, 31 (S1), S11–S21. https://doi.org/10.1016/j.whi.2020.12.006.

Vuga Beršnak, J., Škafar, M., & Ferme, G. (2024). Socio-ecological modeling of support factors to mitigate the risks of PTSD in Slovenian military families. *Social Science Forum*, 40 (105–106), 69–94. https://doi.org/10.51936/dr.40.105-106.69-94.